

LENKA PŘIBYLOVÁ (ÚSTÍ NAD LABEM)

JIŘÍ VYSLOUŽIL, ALOIS HÁBA A PAUL HINDEMITH V ZRCADLE TVŮRČÍCH KONTINUIT

Vědecký portrét prof. Dr. Jiřího Vysloužila, DrSc. by nesporně zůstal neúplný, pokud by zde nebyl připomenut jeho badatelský zájem a hluboce osobní vztah k přednímu českému skladateli, teoretikovi a pedagogu Aloisu Hábovi (1893–1973). Jiří Vysloužil věnoval této významné osobnosti české i evropské moderní hudby nespočet studií, úvah i analytických sond a je autorem stěžejní monografie určené tomuto tvůrci, monografie s jednoznačným názvem *Alois Hába, život a dílo* (Praha: Panton, 1974).

V době svých studií na Filozofické fakultě brněnské Univerzity J. E. Purkyně (nyní Masarykově univerzité), na katedře muzikologie vedené panem profesorem J. Vysloužilem, jsme mnoho slyšeli o Hábových novátorských počinech, bohaté skladatelské invenci a obsáhlém díle, organizátorské prozřetelnosti a širokém spektru jeho společenských a uměleckých kontaktů. V té době jsem zdaleka netušila, že se se značným časovým odstupem k této problematice sama vrátím a požádám pana profesora o několik odborných konzultací tematicky navazujících na aktivity A. Háby. V roce 2008 jsem publikovala práci nazvanou *Paul Hindemith a české země* (Ústí nad Labem: Pedagogická fakulta Univerzity J. E. Purkyně), kde se v bohaté paletě kontaktů a známých, ale i téměř neznámých vazeb velkého německého tvůrce Paula Hindemitha (1895–1963) k českému hudebnímu dění promítly i Hindemithovy přátelské vztahy s A. Hábou. Stanoviska profesora Vysloužila se pro mne stala důležitým badatelským přínosem, autorka studie připojuje touto cestou poděkování za vstřícnost a pochopení.

Ostatně i v této kontinuitě je nutno nejprve prezentovat Vysloužilovy vědecké záměry a závěry. P. Hindemith znamená v dějinách hudby výjimečnou osobnost s vyhraněnou stylovou orientací „Bacha 20. století“. Hudební svět své doby zaujal šíří svých uměleckých aktivit, ačkoliv se prezentoval především jako skladatel s obsáhlou žánrovou paletou tvůrčího odkazu, proslul též jako vynikající violista, sólista i komorní hráč, dirigent, pedagog, hudební teoretik a publicista. Je však překvapující, jak málo pozornosti mu bylo s postupujícími roky 20. století věnováno ze strany české muzikologické publicistiky. Zde nutno zdůraznit, že první zasvěcený hudebně-historický a dobově analyticko-syntetický pohled na

Hindemithovu tvorbu přináší právě J. Vysloužil v práci *Hudobníci 20. století (Bratislava: Štátne hudobné vydavateľ'stvo, 1964)*. Na ploše téměř dvou desítek stran (391–408)¹ zásadním způsobem zpracoval skladatelova životopisná data a zachytil přehled jeho stěžejních děl. Zejména však postihl Hindemithovy tvůrčí rysy v kontextu s vývojovými trendy evropské hudební avantgardy 20. století. Zásadní přínos tohoto oddílu však spatřuji ve zcela ojedinělém zájmu o Hindemithovy skladby s hudebně-výchovným posláním a didaktické hry. Navzdory svému významu a myšlenkám aktuálním i pro naši současnost zůstává tato oblast Hindemithovy tvorby na okraji dnešních interpretačních a zejména hudebně-popularizačních zájmů. Uvedená dobová hindemithovská prezentace ve výše citované práci J. Vysloužila si nesporně zaslouží ocenění.

Vztah P. Hindemitha a českých skladatelů znamená v dějinách hudby 20. století specifický fenomén, řadu různých úhlů pohledu, okolností a dosud nezmapovaných situací. Jedná se o dobová osobní přátelství a spolupráci, vzájemný obdiv či pozici Hindemithovy tvorby coby kompozičního vzoru a stylové inspirace. Málo známou skutečnost představují byť relativně okrajové kontakty P. Hindemitha s Leošem Janáčkem, zásadním pojmem se však v české martinůvské literatuře stávají vztahy Hindemitha s Bohuslavem Martinů. Na tomto poli nelze dále opomenout jména jako Pavel Bořkovec, Josef Schreiber, Karel Boleslav Jiráček, Viktor Kalabis, Jindřich Feld, Evžen Zámečník a další. Jen pro přesnost, tato studie neřeší vztahy P. Hindemitha s českými interprety jeho skladeb.

Zastavme se nyní u přátelských kontaktů Hindemitha a A. Háby. Autorka této studie si zde dovoluje nabídnout kontinuitu poznatků publikovaných ve výše citované monografii *Jirího Vysloužila: Alois Hába, život a dílo* (Praha: Panton 1974) a ve vlastní studii věnované vztahům P. Hindemitha s českými zeměmi. Ostatně A. Hába byl velmi dobře obeznámen s evropským hudebním děním, a to zejména díky svým studiím ve Vídni (1918–1920) a v Berlíně (1920–1923).

Počátek přátelství mezi Hindemithem a Hábou se datuje rokem 1921, kdy byl dne 31. července v německém lázeňském městě Donaueschingen premiérově proveden Hábov Smyčcový kvartet op. 4 (v podání Havemannova kvarteta). Hindemith se zde tehdy jako violista úspěšně se prosazujícího Amar-Hindemithova kvarteta v letech 1921–1929 velmi zasloužil o organizaci mezinárodního festivalu soudobé hudby (od roku 1927 festivalové dění přeneseno do Baden-Badenu). Následujícího dne 1. srpna se zde Hindemith coby člen citovaného Amar-Hindemithova kvarteta podílel na premiéře vlastního Smyčcového kvartetu č. 2 C dur, op. 16. V roce 1923 (29. července) Amar-Hindemithovo kvarteto premiérovalo v Donaueschingen Hábov Druhý smyčcový kvartet ve čtvrtónovém systému, op. 12. Informace o premiérovém provádění citovaných Hábových kvartetů se však v jednotlivých publikacích liší.² Tyto nepřesnosti však bezesporu nic neu-

¹ Navzdory tomuto konstatování však zde v souznění s celkovým charakterem publikace není Hindemithovi věnovaná mimořádná pozornost, neboť v obdobných prostorových relacích jsou v práci specifikováni další významní evropské skladatelé té doby. Relativně největší pozornosti se těší Igor Stravinskij, 32 stran, viz str. 147–179.

² Citované informace uvádí: Häusler, Josef. Spiegel der Neuen Musik: Donaueschingen. Kas-

birají na prestižní skutečnosti, že v letech 1921 a 1923 byly Hábovy smyčcové kvartety v Donaueschingenu opravdu provedeny. Na festivalu v roce 1921 byl Hába osobně přítomen a zde také vzniklo přátelství mezi Hábou a Hindemithem, což vyplývá z Hábou psaného Hindemithova nekrologu. Vysloužilova monografie však o skutečnosti tamní návštěvy či osobních kontaktů nepřináší bližší informace. Amar-Hindemithovo kvarteto zřejmě našlo v Hábových skladbách zalíbení, dle Hindemithových záznamů interpretovalo do 31. prosince 1931 jeho První smyčcový čtvrttónový kvartet třikrát a Druhý čtvrttónový kvartet osmkrát.³ Vzhledem k porovnání jednotlivých vět skladeb podle Vysloužilovy monografie se zde jedná o samostatné číslování čtvrttónových kvartetů, tedy v souborném číslování o kvartety č. 2 op. 7 a č. 3 op. 12. Podle Hindemitha Smyčcový kvartet č. 2 provedlo Amar-Hindemithovo kvarteto příkladně ve Vídni dne 26. října 1923 či 22. listopadu 1923 v jugoslávském Zagrebu,⁴ ale také v Praze následně dne 24. listopadu téhož roku.

Jak detailně se rozvíjely přátelské kontakty obou skladatelů lze dnes jen obtížně rekonstruovat. K jejich setkávání zřejmě docházelo v kontextu s postupem hudebních událostí. Příkladně ve dnech 14. března až 4. dubna 1932 se Hába zúčastnil Mezinárodního kongresu arabské hudby v Káhiře, kde byl přítomen rovněž Hindemith. Ostatně součástí této studie jsou též kopie nedatovaných fotografií. První zachycuje Hábu při přátelském setkání s Hindemithem, druhá fotografie potom Hábu s Hindemithem, Albanem Bergem a švýcarským skladatelem a dirigentem Hermannem Scherchenem. Vzhledem k datu úmrtí A. Berga pochází fotografie z doby před rokem 1935.

A. Hába je znám jako velký stoupenec polyfonie. V otázce kompozičních paralel mezi Hábovým a Hindemithovým dílem jsem požádala profesora J. Vysloužila o pomoc. Pan profesor spatřuje jistou blízkost s Hindemithovým kompozičním stylem zejména v Hábově Nonetu č. 1 op. 40 z roku 1930, a to díky tonálnímu systému a technické dokonalosti. Sám si připomíná setkání s Hindemithem

---

sel: Bärenreiter, 1996, str. 424; B. Štědroň v hesle Alois Hába, In: Československý hudební slovník osob a institucí. I, Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963, str. 384–386, uvádí jiné informace, které upřesňuje J. Vysloužil v Hábově monografii na str. 359 takto: Smyčcový kvartet č. 1, op. 4 – premiéra 5. 2. 1921 Berlín, provedlo Havemannovo kvarteto, kterému je též skladba věnovaná. Smyčcový kvartet č. 2, op. 7, čtvrttónový – premiéra 28. 11. 1921 Berlín, provedlo Havemannovo kvarteto. Str. 360: Smyčcový kvartet č. 3, op. 12, čtvrttónový – premiéra 1923, Festival ISCM Salzburg, provedlo Amar-Hindemithovo kvarteto. Autorka práce navrhuje, aby bylo toto číslování spolu s dalšími údaji vzhledem k závažnosti Hábovy monografie od J. Vysloužila považováno za závaznou normu.

³ Důležitým zdrojem informací pro předloženou studii se stává nejnovější německá monografie autorů Andrease Brinera, Dietera Rexrotha a Giselhera Schuberta nazvaná Paul Hindemith – Leben und Werk in Bild und Text. Zürich: Atlantis Musikbuch-Verlag, Mainz: Musikverlag B.Schott's Söhne, 1988, str. 111–115. V publikaci jsou uveřejněné Hindemithovy vlastnoručně psané seznamy interpretovaných skladeb. První přehled je časově dovedený do 31. 12. 1931, druhý do 31. 12. 1932.

⁴ V Hindemith Institutu ve Frankfurtu an Main je uložen Hindemithem celoživotně pečlivě shromažďovaný soubor programů koncertů, kde Hindemith účinkoval. Programy zde citovaných koncertů jsou uloženy pod číslem 329 a 343.

v Hábově společnosti při Hindemithově vystoupení na Pražském jaru 27. května 1961.⁵

Ačkoliv není možné kontakty mezi A. Hábou a Hindemithem dále doložit dalšími konkrétními doklady, nesporně se mezi oběma skladateli jednalo o hluboce lidské přátelství, jak o tom svědčí *nekrolog*, kterým A. Hába v *Hudebních rozhledech* reagoval na Hindemithovo úmrtí: „Seznámil jsem se s P. Hindemithem v létě 1921 na prvním hudebním festivalu soudobé hudby v Donaueschingen. Sprátteli-li jsme se natrvalo. Hindemith byl člověk prostý, dobrosrdečný, temperamentní, myšlenkově bystrý a vtipný. Na festivalech v Donaueschingen obveseloval hosty různými hudebními i mimohudebními taškařicemi se členy Amar-Hindemithova smyčcového kvarteta. Skladatelské povolání bral však velmi vážně a odpovědně z národního i dobového hlediska. Svým 2. smyčcovým kvartetem op. 16 - který si poprvé provedl se členy Amar-Hindemithova kvarteta roku 1922 na hudebním festivalu v Donaueschingen -, a celou svou muzikantsky živou, výrazně bohatou komorní, orchestrální a operní početnou tvorbou vytvořil Hindemith ve vývoji německé soudobé hudby významnou protiváhu tragickému hudebnímu výrazu tvorby Schönbergovy a Bergovy, již chybí živé tempo. V roce 1923 provedl Paul Hindemith s Amar-Hindemithovým kvartetem poprvé můj čtvrttónový smyčcový kvartet op. 12 v netematickém slohu na hudebním festivalu nově založené Mezinárodní společnosti pro soudobou hudbu a uvedl tak čtvrttónovou hudbu a netematický sloh do mezinárodního hudebního života. Uvedený kvartet hrálo Amar-Hindemithovo kvarteto později v Donaueschingen, Praze a v jiných evropských městech; rovněž tematický čtvrttónový smyčcový kvartet op. 7. Vzpomínám s vděčností a láskou na vzácného přítele Paula Hindemitha, na jeho významnou, nesobeckou, velkorysou pomoc prokázanou mému vývoji a vývoji čtvrttónové hudby. Vážím si s obdivem jeho celoživotního díla, jež je velmi závažnou součástí vývoje soudobé hudby.“⁶ Krásná slova obdivu, slova, která již nevyžadují další komentář.

Ohlédneme-li se ještě jednou za vztahem P. Hindemitha k českým zemím, výjimečnou a téměř neznámou skutečností se stává fakt, že Hindemith v průběhu své umělecké kariéry, přesněji v rozmezí let 1922–1936 a potom v roce 1961, vystoupil v Čechách na 25i koncertech, konkrétně v Praze, v Ústí nad Labem, Ostravě, Karlových Varech a Brně. Na programech těchto koncertů byly často prezentovány Hindemithovy vlastní skladby, jak bylo uvedeno výše, dne 24. listopadu 1923 zazněl v pražském Mozarteu v podání Amar-Hindemithova kvarteta též Čtvrttónový kvartet č. 2 A. Háby. Tento koncert pořádal Spolek pro moderní hudbu, spolek intenzivně podporující pražský koncertní život a v návaznosti na své jméno prezentující skladatele tehdejší české i evropské hudební avantgardy. V koncertní paletě spolku lze navíc vystopovat s ohledem na programovou prezentaci tvorby P. Hindemitha jistou zvláštnost, totiž dvě období intenzivní oblíby

⁵ Dopis ze dne 25. března 2004 je uložen v soukromém archivu autorky.

⁶ Hába, Alois. Nekrolog věnovaný P. Hindemithovi. In: *Hudební rozhledy* 1964, roč. 17, č. 2, str. 83. Časově se zde objevuje nepřesnost, neboť Hindemithův Smyčcový kvartet, op. 16 nebyl v Donaueschingen uveden v roce 1922, nýbrž 1921.

Hindemithových skladeb. Rok 1923, kdy se Hindemith začíná v Praze výrazně prosazovat, a potom čas od roku 1928, kdy se na vedení spolku aktivně podílel A. Hába.⁷ Nesporně zajímavý příběh tvůrčích kontinuit, přátelství a spolupráce.

JIŘÍ VYSLOUŽIL, ALOIS HÁBA UND PAUL HINDEMITH IM SPIEGEL VON SCHÖPFERISCHEN KONTINUITÄTEN

Prof. Dr. Jiří Vysloužil, DrSc. war im Kontext seiner musikwissenschaftlichen Arbeit unter anderem auch mit dem bedeutenden tschechischen Komponisten, Musiktheoretiker und Pädagogen Alois Hába (1893–1973) beschäftigt – er verfasste die Monographie *Alois Hába, život a dílo* (Alois Hába, Leben und Werk, Praha, Panton 1974). Die Autorin dieser Studie hat im Jahre 2008 die Publikation *Paul Hindemith a české země* (Paul Hindemith und die tschechische Länder, Ústí nad Labem, Pedagogická fakulta Univerzity J. E. Purkyně) veröffentlicht; darin werden auch die freundschaftlichen Beziehungen zwischen A. Hába und Paul Hindemith thematisiert (1895–1963).

Die erwähnte Hába-Monographie und auch die Fachkonsultationen mit Prof. Vysloužil haben auf entscheidende Weise dazu beigetragen, dass die Informationsbasis dieses Themenbereiches bedeutend erweitert werden konnte. Alois Hába hat seine Hochachtung gegenüber Paul Hindemith in einem Nachruf zum Ausdruck gebracht, der 1964 in der Zeitschrift *Hudební rozhledy* veröffentlicht wurde.

---

⁷ Detailně o tom viz Ludvová, Jitka. Spolek pro moderní hudbu. In: Hudební věda 1976, roč. 13, č. 2, str. 147–173.

